

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 7, p. 391-398, December 2012

TEFSİR İLMİNE İLHAM KAYNAĞI OLAN SAHİH HADİSLERİN SIHHATİ KONUSUNDAKİ İNCELİKLER

*INSPIRATION OF THE SUBTLETIES OF AUTHENTIC HADITH AUTHENTICITY
OF THE SCIENCE OF HERMENEUTICS*

Halit BOZ

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Bilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi

Abstract

Adopted the basic food source for the works of Tafsir Hadiths solvency of our research, brings an intense effort. After a lot of research phases are considered authentic hadith, again in terms of sanad and the text to identify defects, increases the importance of research and the number of persons engaged in that business, making a rare task. Do not present authentic hadiths investigating this aspect, linked to commentary at the same time, this branch of science literature, "İlelü'l-Hadith" is called. This is the importance of science, the scientific work done in this regard personalities, reliability contribution to the science of tafsir and hadith to demonstrate the conviction that today will be a benefit okutanlara read and study these sciences make up the core.

Keywords: Tafsir, Hadith, Sahih Hadith, İlelü'l-Hadith

Öz

Tefsir eserlerinin temel besin kaynağı kabul edilen hadislerin sıhhatini araştırma, yoğun bir çabayı beraberinde getirir. Birçok araştırma evrelerinden geçtikten sonra sahih kabul edilen hadislerin tekrar sened ve metin yönünden kusurlarının tespit edilmesi, araştırmanın önem derecesini arttıran ve o işle uğraşan kişilerin sayılarını nadir hale getiren bir iştir. Sahih hadisleri bu yönüyle ele alıp araştıran, aynı zamanda tefsirle bağlantılı olan bu bilim dalına literatürde "İlelü'l- Hadis" denir. Bu ilmin önemini, bu konuda çalışma yapmış ilmi şahsiyetleri, tefsir ve hadis ilmine güvenilirlik katkılarını ortaya

koymak, günümüzde bu ilimleri okuyan ve okutanlara fayda teşkil edeceği kanaati çalışmamızın özünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Hadis, Sahih Hadis, İlelü'l- Hadis

Giriş

İslam'ın ikinci kaynağını oluşturan Resûlullâh'ın sözlerinin her türlü şaibeden uzak, ondan geldiği gibi Müslümanlara ulaşması; İslamî ilimler için çok büyük önem arz etmekte olup Kuran'dan sonra ikinci kaynak hadisler teşkil etmektedir.

Bu konuda işin önemine vakıf hadis ve tefsir âlimleri en küçük ayrıntıyı bile es geçmeden birçok kriterlerden geçtikten sonra sahih hadis kabul edilmiş olan Resûlullâh'ın sözlerini, tekrar belli başlı kriterlere tabi tutulmasının ana gayesi, sika (güvenilir) ravilerin aktardıkları hadislerdeki gizli kusurları ortaya çıkarmaktır. Hadis ilimlerinin en zor, en şerefli, aynı zamanda en kapalı alanı olarak kabul edilen “İlelü'l- Hadis” ilmi bu sahadaki çalışmalarını konu alır.

Yukarıda bahsi geçen “İlelü'l- Hadis” hakkında şu anda Türkiye’de bulunan ilahiyat fakültelerinin bazılarında usul ders kitabı olarak okutulan eserin sahibi İbn Salah: “Ulûmu'l- Hadis”in en ince, en zor ve en şerefli dallarından biri kabul edilen iliminde, görünüşte her türlü kusurdan salim olan bir haberin, hakikatte sıhhatine dokunabilecek gizli bir kusurun varlığının bulunması, sadece sika ravilerin rivayetlerini ilgilendiren bir durumdur. Çünkü zayıf ve makbul olmayan diğer hadisler, dış görünüşü itibariyle kusurludur.” (İbn Salâh, 1966:112) diyerek bu alanın zorluğunu ve önemini ortaya koymaktadır.

İşte konunun önemine binaen, bu alanın hadis ve tefsir sahasına sağlamış olduğu faydaları aktarmak, özellikle de bazı kesimler tarafından tekdüze tefsir ve hadis kaynaklarına ve sıhhatlerine yapılan eleştirilerin ne kadar haksız ve mesnetsiz olduğunu vurgulamak için elde mevcut bulunan kaynakların içindeki bilgilerin ne derece titiz bir çalışmanın ürünleri olduğunu ortaya koymak fayda sağlayacaktır.

1- İlelü'l-Hadis İlmi ve Tefsir

İlelü'l-Hadis, hadislerin kusurları anlamına gelir. Dirayetü'l-Hadis ilminin bir nevi kabul edilen bu ilim dalı, herkesin anlamayacağı ve açıkça görülmeyen, illet denilen gizli kusurları konu edinen, bu sahayı inceleyen ilme denir.

Dış görünüşü itibariyle sened ve metinde herhangi bir kusur taşımayan hadisin, hakikatte sıhhatine zarar verecek gizli kusurun bulunmasıdır. Durum böyle olunca hadislerin illetlerini ortaya çıkarmak oldukça zor bir iştir. Bundan dolayı İbn Hacer el- Askalânî: “İlet; hadis ilimlerinin en karışık ve en ince kısımlarından biridir. Bunu ancak Allah Teâlâ'nın parlak bir anlayış, geniş bir hafıza, ravilerin mertebeleri hakkında tam bir bilgi, isnad ve metinler hakkında kuvvetli bir meleke bahşettiği kimseler anlayabilir.” (İbn Hacer, 1971: 60) diyerek bu ilmin zorluğuna işaret etmiştir. Diğer İslami ilimlerin özellikle tefsirlerin temel kaynağını teşkil eden Peygamberin sözlerini her türlü şaibeden uzak, Peygamberden alındığı gibi korunması için hadis âlimlerinin göstermiş oldukları gayreti bu ilmin araştırılmasında açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü İlelü'l-Hadis ilmi; güvenilir, adalet sahibi, hafızaları güçlü hadisçilerin rivayetlerindeki kusurları ortaya koyar. Bundan da anlaşılıyor ki hadis âlimleri sadece zayıf râvilerin kusurlarıyla ilgilenmemiş, Peygamberin sözlerine göstermiş oldukları önemden dolayı sika (güvenilir) hadisçilerin rivayetleriyle de ilgilenmişlerdir.

1.1. Konusu

İlelü'l-Hadis ilminin konusu hakkında pek çok muhaddis, görüşlerini beyan etmişlerdir. Bazıları, İlel ilminin konusu sika ravilerin naklettiği haberlerdir (İbn Salâh, 1966: 81) derken, kapalı bir ifade ile de olsa, ilel ilminin konusunun illetin araştırılması olduğunu belirtmiştir. İmam en- Nevevî ise, kusurun zahiren sıhhat şartlarını taşıyan isnada bulunduğunu(es-Suyûti, 1966: I, 253) ifade ederek sanki illetin hadislerin metninden ziyade daha çok senedlerde bulunduğunu vurgulamak istemiştir.

Yukarıdaki izah edilen tariflerin alanına sadece sika ravilerin rivayetleri girdiği için ve zayıf hadislerdeki zafiyeti gerektiren sebepler illet olarak kabul edilmediği için zayıf hadisler, ilel ilminin konusunun dışında mutalaa edilmiştir. Görünüşte her türlü kusurdan salim olan bir haberin, hakikatte sıhhatine dokunabilecek gizli bir kusurun varlığının bulunması, sadece sika râvîlerin rivayetlerini ilgilendiren bir durumdur. Çünkü zayıf ve makbul olmayan diğer hadisler, dış görünüşü itibariyle kusurludur.

Bazı âlimler ise bu ilmin konusunu farklı bir açıdan bakarak şöyle değerlendirmişlerdir. Bu âlimlerden İbn Hacer, ilelin konusunu zayıf veya sika râvi açısından değil ta'n sebepleri açısından ele almıştır. Ona göre ta'n sebeplerinden, vehim olan rivayetler, ilelin konusunu teşkil eder.(İbn Hacer, 1971: 60)

1. 2. Sahası

Bu ilmin alanını belirlemek birçok nedenlerden dolayı oldukça zordur. İlel ilminin sahasını belirlemede zorlanmalarının sebebi, illetin lugat anlamının geniş kapsamlı olması ve illet sebeplerinin farklılığı ve değişkenliğidir. İletinin lugat anlamındaki “arızî, zayıflık” mevzu haberler dışında kalan hadisler gerçekte sahih iken ravilerin birtakım kusurları sebebiyle sıhhat mertebesinden düşmüşlerdir. Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi illetin lugattaki bu anlamı göz önünde bulundurulursa zayıf hadislerin hepsi ilel ilminin alanı içine girmiş olur. Bu konuda İbn Salâh; “İlet, hadisi sıhhat mertebesinden amel edilmeye engel zayıflık derecesine düşüren diğer cerh sebepleri içinde kullanılmıştır. Bunun sebebi, bu kelimenin lugat anlamı bu tür bir kullanıma müsait olmasındandır. Bu sebeple ilelü'l- hadis kitaplarında kizb, gaflet, sui hıfz ve benzeri cerh sebepleriyle hadislerin tenkid edildiği çokça görülür.” (İbn Salâh, 84) derken yukarıda bahsi geçen ve benzerleri “illet” kabul edilmemiştir.

İletinin alanını belirlenmesini zorlaştıran unsurların bir diğeri de; illet sebeplerinin farklılığı ve değişkenliğidir. Hadisler cerh sebepleri dışında kalan birçok kusurla malul olabilir.(el- Hâkim, 1977; 112) İletinin en çok karşılaşılan çeşitleri tespit edilmiş olmasına rağmen bir takım farklı unsurlarda hadisleri illetlendirebilir. Bundan dolayı ilel ilmini belli bir alana sığdırmak mümkün olmamaktadır.

Ayrıca bazı hadisçiler illet kelimesine farklı ıstılah anlamları yüklediklerinden illeti belli bir alanda ele almayı zorlaştırmaktadır. Mesela Ebu Ya'lâ el- Halîli, kadıh olmayan gizli kusurları da illet olarak kabul etmektedir. Budurum, el-Haliliye ait özel bir ıstılahtır. Hadisin sıhhatini etkilemeyen hataları da illet olarak kabul ettiği için onun ıstılahına göre muallel-sahih hadisler bulunabilir. Halîli buna şu hadisi örnek veriyor: “Peygamber yiyeceği ve elbisesi kölenin hakkıdır.”(İmam Mâlik, t.y. :980)buyurmuştur. Bu hadisi İmam Mâlik Muvatta da mu'dal, başka bir isnada ise mevsûl olarak nakletmiştir. Mu'dal ve illetli gibi gözüken rivayetler araştırıldığında mevsul ve saih olduğu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda el-Halîli'nin ıstılahı, diğer hadisçilerin illet için belirledikleri ıstılahın tam karşıtı olur.(Suyûti, 1966: 258)

İmam Tirmîzî, Kitabı'l- İlel'in başında; "...Fakihlerin amel etmedikleri bu iki hadisin illetlerini hadislerin geçtikleri yerlerde açıkladım."(Tirmîzî, 1964: 736) diyerek illet olarak ilk hadisin muarız bir senedi olduğunu göstermiş, ikinci bir hadis içinde geniş bir tenkid vermiş venesh edildiğini söylemiştir.(Tirmîzî, 1444) İbn Salâh ve Nevevî, Tirmîzî'nin yukarıdaki sözünü dikkate alarak neshi illet olarak kabul ettiğini belirtmişlerdir.(İbn Salâh, 84) İrakî, Tirmîzî'nin bu sözünü şöyle tahlil etmiştir: "Hadisle amel edilmesini engelleyen bir illetir anlamında neshi illet olarak kabul etmişse doğrudur. Ancak hadisin sıhhatini engelleyen bir illetir anlamında kullanmışsa bu kabul edilemez."(Sehâvî, 1969:218)

Tefsir eserlerinin kaynağını oluşturan hadislerin her türlü şaibeden uzak olması, ayet ve surelerin açıklamaları ve yorumlarında Müslümanlara doğruyu aktarma olasılığını beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı hadislerin sıhhati ilk önce tefsir ilmini ilgilendirmektedir.

Bütün bu örnek ve açıklamalardan sonra ilelül- hadis ilminin kapsadığı alan ile ilgili denilebilir ki; İletin lugat anlamının geniş kapsamlı olması, illet sebeplerinin âlimlere göre farklılığı ve şimdiye kadar zikredilen nedenlerden dolayı, ilelül hadis ilminin şümülünü belirlemek kolay bir iş olmamıştır.

1. 3. Önemi

İlelül hadis ilmi, hadis usulunun en zor, en kapalı, en önemli branşını oluşturduğu için muhteva bakımından müstakil bir bilim dalı hüviyetine sahiptir. İbn Salâh ilel ilminin önemini; "Hadis ilimlerinin en önemlisi, en ince ayrıntısı ve en şerefliisidir."(İbn Salâh, 81) sözleriyle ifade eder. Bu ilmin önemini artıran etkenlerin başında, onun diğer ilimlere nazaran zorluğunun olması ve tefsir ve diğer ilimlere kaynak teşkil eden sahih hadislerin üzerindeki şüpheleri kaldırmayı amaç edinmesidir. Ayrıca isnadları ve metinleri iyi tanımayı; râvînin rivayetlerini etkileyecek özel hallerin bilinmesinin gerekliliğinin yanında, bu ilmin inceliklerinden biri olan ilhamında bulunması, ilelül hadis ilminin önemini artıran unsurlardır. Bu konuda Abdurrahmân İbn Mehdî şöyle demiştir: "Hadis ilhamla anlaşılabilir. Hadisin illetini açıklayan bir alime, bunu neye dayanarak söylüyorsun? Diye sorsanız size bir delil gösteremez. Bir hadisin illetini öğrenmek, yanımda olmayan yirmi hadisi yazmaktan bana daha makbuldür."(İbn Ebî Hâtim, 1985: 9) diyerek bu ilmin önemini en açık şekilde vurgulamıştır.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, bu ilmin tamamına vakıf olabilmek için kesbi ilimlerin yanında, Allah'ın kalbine doğuracağı bir nevi ilhamında olması gerekliliğinin olmasıdır. Buna şaşmamak lazımdır. Çünkü hadisi anlamak, telkin ile olacak bir iş değildir. Bu ancak Allahın kalbe akitacağı bir bilgi ile olabilir. (es- Sâlih, 1973: 150)

İlel ilmi, hadis usulü çeşitlerinin en kapalı en önemlisidir ki bu ilimde Allahın fevkalade kavrama yeteneği, geniş bir hadis kültürü, ravilerin tabakalarını, isnadları ve metinleri tam anlamıyla kavrayacak, tanıyacak kuvvetli bir ilim melekesi nasip ettiği hadisçiler dışında hiç kimse söz söyleyememiştir. Bu sebepten dolayı, bu alanda uzmanlaşmış hadisçiler azdır. (İbn Hacer, 1971; 60)

Şimdiye kadar özetle anlatılan ve bu alanda hadis ve tefsirciler tarafından otoriter kabul edilen alimlerin söylediklerinden anlaşıldığı gibi ilel ilminin güttüğü gaye, kendi içindeki birtakım prensiplerden doğan zorluk, kapsamı itibarıyla hassas ve nazik ve Resûlullâh'ın hadislerini her türlü vehim ve kusurdan koruma, bu ilmin önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kütüb-i Sitte'nin içinde birinci ve ikinci kaynak hadis kitabı kabul edilen İmam Buhari ve İmam Müslim arasında bu ilimle alakalı geçen bir olay, bu ilmin değerini bariz bir şekilde göstermektedir. Şöyle ki: Bir gün Nisâbur'da Buhârî nin meclisinden birisi, Müslimde orda

iken, Buhârî'ye şu hadis hakkında görüşünü sorar: Peygamber şöyle buyurmuştur: “ Dedikodunun çokça yapıldığı bir mecliste oturan kişi kalkmadan önce “ Sübhaneke Allahümme ve bihamdike la ilahe illa ente esteğfiruke ve etubu ileyk” okursa, o mecliste bulunmakla edindiği günah affedilmiş olur.”(Ahmed bin Hanbel, 494)

Orada oturan Müslim hemen atılarak; “İbn Cüreyc, Mûsa Bin Ukbe'den, o da Süheyl b. Ebî Salih'den rivayet etmiş. Dünyada bu kadar kuvvetli isnad ile rivayet edilmiş hiçbir hadis gördün mü? Diyerek Buhârî'ye sormuş. Bunun üzerine Buhârî; “ Evet ama bu hadis ma'luldür” deyince Müslim'i bir titreme almış ve : “Lâ ilâhe İllellâh! illetini söyle bakalım deyince İmam Buhârî. “Bu hadis, muhaddislerin İbn Cüreyc'den rivayet ettikleri hasen bir hadistir.” Demekle yetinmiş ve illetini açıklamak istememiştir. İmam Müslim, İmam Buhârî'nin başını öpmüş, ağlamaklı olmuş, çok ısrar edince Buhârî, hadisin gerçek isnadını söylemiş. Hadisin gerçek isnadını duyan Müslim: “Sana buğz eden ancak hasedinden eder. Dünyada senin bir mislin daha olmadığına şahadet ederim” demiştir. (Hâkim, 113)

Bu hadis, birinci isnad ile malul, ikinci isnad ile sahihtir. Bu isnad ile anlaşılmıştır ki Musa bin Ukbe'nin Süheylden semai yoktur. Böyle bir isnadın munkatı olduğunu ancak Buhârî gibi mütehasıs âlimler anlayabilir. Çünkü Mûsa bin Ukbe'nin Süheyl'den yaptığı rivayetlerin bütünü bilinmeden bu rivayetin munkatı olduğunu anlamak mümkün değildir. (Suyûtî, 1979; 258)

2. İletinin Tespiti

Hadislerin senedinde veya metninde bulunan illetleri tespit etmek oldukça zordur. Bazı illetler sınırlandırılarak, kaideler haline getirilmiş olmasına rağmen illetlerin tümünü tespit etmek, şüphesiz mümkün değildir.(Koçkuzu, 1983: 60)

Hadisin illetinin tespitini zorlaştıran birçok etkenin içinde en önemlisi, bu ilmin tespiti için hadis veya tefsircide ilham ve hak vergisinin hadisçide bulunması lazımdır. Bundan dolayı bu branşın mütehasısı olan alimler, diğer branşlara göre azdır. İletinin tespitini yaparken bir âlimin dikkat etmesi gereken kurallardan bazıları şunlardır:

İsnadların medarı olan büyük hadis imamlarının ve onların talebelerinin tabakalarının bilinmesidir. Mesela İbn Şihab ez-Zührî, Medinelilerin medarıdır. Onun talebelerinin tanınması ve rivayet ettikleri hadislerin özelliklerinin bilinmesi, hadisçi için illetlerin tespitinde büyük kolaylık sağlayacaktır.

İletinin tespitini kolaylaştırıcı bir diğer unsurda; hadis ekollerinin tanınması ve nerelerde pekiştiğini bilinmesidir. Bu ekole mensup hadisçilerin akidevi ve fikhi konulardaki görüşlerinin tespit edilmesi, illetlerin bilinmesinde büyük kolaylık sağlayacaktır. Çünkü bu bilgilere sahip alim, ravi hakkında bazı ipuçlarına sahip çıkabilir. Meselâ, Kûfeli bir râvînin şîf olma ihtimali, diğer bölgelerdeki ravilerden daha kuvvetli olabilir. Ayrıca ravilerin; esma, küna, lakap ve nisbetlerinin bilinmesi, ölüm- doğum tarihlerinin zaptı, illetlerin tespitini kolaylaştırıcı unsurlar arasında yer alır.

Sahih hadislerin illetlerinin tespitinde birçok değişik metodun uygulanmasının mümkün olması, konunun genel yapısından kaynaklanmaktadır. İletilerin tespiti için takip edilen metotlar, şöyle özetlenebilir.

2.1. Hadisin Bütün Tariklerinin Toplanması

İsnadların çoğalıp yayılmasıyla beraber hadisçiler, bu isnadların hepsini ezberlemeye ve toplamaya önem vermişlerdir. İletlerin tespitinde, bu metodun çok büyük bir önemi vardır. Nitekim Ali bin el- Medîni; “bir babda, bütün tarikler bir araya getirilmedikçe hadisin illeti ortaya çıkmaz” (İbn Salâh, 82) demiştir. Aynı konu hakkında Hatib el-Bağdadî de şöyle demiştir: “Hadisin illeti, bütün tariklerin bir araya getirilerek ravilerin ihtilafını, hafıza durumların, zapt ve itkân derecelerini dikkatle incelenerek anlaşılabilir.” (İbn Salâh, 82)

Hadisçiler, bir hadisin bütün tariklerini toplamaya önem verdikleri gibi bir tek ravinin bütün rivayetlerinin toplanmasına da önem vermişlerdir. Buna en güzel örnek şudur: Süfyan es- Sevrî, talebelerine Muhammed b. Said el- Kelbî den hadis almamalarını tavsiye etmesi üzerine, talebeleri; “sen onun hadislerini niçin rivayet ediyorsun” şeklinde sorarlar. Süfyan: “ Ben onun doğrusunu hatalı olanlarından seçebilirim” cevabını vermiştir. (Ahmed Nâim, 345)

Ayrıca ravinin hata ve vehminin anlaşılması için hadisin bütün tariklerinin toplanmasının büyük faydası vardır. “ Ravinin vehminin tespiti, ciddi araştırma ve bütün tariklerinin toplanması ile mümkündür.” (İbn Hacer, 60)

2. 2. İhtisas ve Mümarese

Uzun süreli hadis ve tefsir ilmiyle meşgul olma, alimlerle yapılan munazaralar, kişinin kabiliyet ve irfanı, hadisciye sarraf gibi sahih ve zayıf hadisleri ayırtedebilme yeteneği kazandırır. İhtisas diye nitelendirdiğimiz bu özelliğin hadislerdeki zayıf ve hatalı rivayetleri tespit etmedeki etkisi çok büyüktür. Nitekim bu branşta otorite ve hüccet kabul edilen hadiscileri sarraf, arif ve nakıdı basır diye nitelemişlerdir. (Suyûtî, 253)

Bu alanda hüccet kabul edilen ve aynı zamanda “İlelü'l- Hadis” adlı eseri bulunan İbn Ebi Hatim: “Hadisin inceliklerini bilmek, üzerinde kıymetli taşlar bulunan yüz dinarlık yüzüğü, onun benzeri olan on dinarlık yüzüğün sahtesinden ayırt etmeğe benzer” (İbn Ebî Hâtim, 9) demiştir. Bundan dolayı hadisciler: Hadislerin illetlerini tespit eden alimleri sarrafa benzetmişlerdir.(Ahmed Nâim,178)

Ebû Zur'a'nın ilim meclisinden birisi, ona şöyle itirazda bulunur: “Siz falan hadisin illetli olduğunu söylüyorsunuz. Deliliniz nedir?” diye sorunca Ebû Zur'a şöyle cevaplar: “İletli olan bir hadisi bana sorarsın. Ben sana onun illetini söylerim. Sonra el-Vâre'ye gider aynı hadisi sorarsın. O da sana aynı hadisin illetini söyler. Sonra gider aynı hadisin illetini Ebû Hâtim'e sorarsın o da sana aynı hadisin illetini söyler. Sonra üçümüzün söylediği sözleri karşılaştırırsın. Eğer sözlerimizin arasında fark bulursan anla ki her birimiz keyfince söylemiştir. Şayet sözlerimizde ittifak bulursan o zaman bu ilmin bir hakikati olduğunu kabul edersin.” Bunun üzerine aynı zat tecrübe edip üçünün sözlerinin de ittifak halinde olduğunu görünce; “bu ilmin ilham işi olduğuna ben şahitlik ederim” (Hâkim, 113) diyerek hayretini belirtmiştir.

2. 3. Alimlerin Müzakereleri

İletin tespiti, hadislerin tariklerini, râvî adlarını, lakaplarını, nispetlerini, memleketlerini ve hocalarını bilmeye, müştebeh rivayetleri tanımaya bağlıdır. Bu çeşit bilgiler ise hafız hadisçilere sorularak ancak öğrenilebilir. İletlerin tespitinde genellikle soru- cevap metodunun kullanılması, bu ilmin müzakere karakterinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı birçok illel kitabında bu metodu görmek mümkündür.

Müzakere metodu, bu alanda zirveye ulaşmış âlimler arasında da ihmal edilmemiş, her fırsatta tatbik edilmiştir. Ahmed bin Hamdun: “Bir cenazede ez- Zühli; Buhârî'ye illel ve rical

ile ilgili meseleler sorduğunu gördüm. Buhârî; sanki ihlâs süresini okuyormuşçasına ok gibi onun sorularını cevaplıyordu.”(İbn Hacer, 242)

Aynı dönemde yaşamış bu ilmin zirvesinde kabul edilen Ebu Zur’a ve Ebû Hâtim, ilel konularında sürekli müzakere ederlerdi. Sırayla biri hadisleri okuyor, diğeri de illetlerini açıklıyordu. Diğerrinin ilave edeceği bir mesele varsa o da onu söylüyordu. Daha sonra Ebu Zur’a şöyle söyledi: “Ey Ebû Hâtim; bu ilim bu kadar aziz ve şerefli iken bunu anlayanlar ne kadar da çok azaldı.” (İbn Ebî Hâtim, 356)

Sonuç ve Tartışma

İslam’ın ikinci kaynağı olan Peygamberin sözlerini her türlü şaibeden uzak, Peygamberden alındığı gibi korunması için âlimlerin göstermiş oldukları gayreti, bu ilmin araştırılmasında açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü bu ilim, görünüşte her türlü kusurdan salim olan bir sahih hadisin, hakikatte sıhhatine dokunabilecek gizli bir kusurun varlığının ortaya çıkarmasının amaçlamaktadır. Bundan dolayı bu ilim dahı, zayıf râvîlerin kusurlarıyla ilgilenmemiş, aksine güvenilir, adaletli, hafızası güçlü âlimlerin hadislerindeki kusurlarıyla ilgilenmiştir. Böylece en ince ayrıntıya kadar bütün hadislerin güvenilirliğini ortaya koymada ömürlerini vermiş olmaları takdire şayan bir durumdur.

Bazı kesimler tarafından tekdüze tefsir ve hadis kaynaklarına ve sıhhatlerine yapılan eleştirilerin ne kadar haksız ve mesnetsiz olduğunu vurgulamak için elde mevcut bulunan kaynakların içindeki bilgilerin ne derece titiz bir çalışmanın ürünleri olduğunu ortaya koymak fayda sağlamıştır..

Bu çalışma ile “İlel” ilminin ne kadar şerefli, aziz, zor, kapalı ve aynı zamanda ne kadar çok gerekli olduğu ortaya çıkmış, müstakil çalışmalara konu olacak kadar geniş bir sahayı kapsadığı da görülmüştür.

KAYNAKÇA

- A’ZAMÎ, Muhammed Mustafa (1981); **Menhecu’n- Nakd İnde’l- Muhaddisîn**, Riyad.
- AHMED b. HANBEL, (t.y); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **Müsned**, Beyrut.
- BUHARÎ, (1970); Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, **el- Camiu’s-Sahîh**, İstanbul.
- HÂKİM, Muhammed b.Abdillah en-Nisaburi, (1977); **Kitabu Marifeti Ulumi’l -Hadis**, Medine.
- İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahman b. Muhammed.b. İdris,(1985); **İlelü’l- Hadis**, Lübnan.
- İBN HACER, Ahmet b. Ali b. Hacer el-Askalanî, (1971); **Nuhbetu’l- Fiker**, Çev. Talat Koçyiğit, Ankara
- İBN SALÂH, Ebu Amr Osman b. Abdirrahman eş- Şehrizûrî, (1966); **Ulûmu’l- Hadis**, Halep
- KOÇKUZU, Ali Osman, (1983); **Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi**, İstanbul
- NAİM, Ahmed, (1980); **Tecrîdi Sarîh Tercemesi**, Ankara
- SUPHÎ, es-Sâlih, (1973); **Ulûmu’l- Hadis ve Mustalahuhu**, Çev. M.Yaşar Kandemir, Ankara

SUYÛTÎ, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi bekr, (1979); **Tedribu'r- Râvî**, Beyrut
TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa Sevre, (1964); **el-Camiu's-Sahih**, Kahire
SEHAVÎ, Muhammed b. Abdirrahman, (1969); **Fethu'l- Muğîz**, Medine.